

האתגר התרבותי והאמנותי הגדול: לא פרוגרמה פוליטית, או חברתית, אלא העמדת שיעון החול על ראשו וסיונו של היש זורה, מהחברה אל האדם.

נעמי הרירוק

אסתטיקה של אילוצים

במוכן מסויים ניתן לראות בכיכר הלבנה של דני קרוון מקבילה לעירו האידאלית של פיירל דלה-פראנצ'סקה איש הרנסאנס המוקדם. אולם כעוד שבעיר האידאלית של פיירל דלה פראנצ'סקה לא קיים שום פסל, הרי שיערו האידאלית של דני קרוון היא הפיסול בעצמו — פיסול נטו. — אמנון ברזל.

באחרונה התקיים טקס חנוכת הכיכר הלבנה, יצירתו הפיסולית-הסביבתית של דני קרוון, והעיר תלאביב זכתה בעוד כיכר, אולי המרשימה ככולה. במבט לתוכנית הכיכר כגון שעלישם אדית וולפסקי ברחוב דרך השלום פינת דרך הטייסים, ערך כמוסיון תלאביב סימפוזיון בן יומיים בנושא הפיסול הסביבתי בנוף עירוני, סימפוזיון שאלי הוזמנו אורחים מחו"ל. הובאו ודגמאות שונות לפיסול ציבורי בערים שונות בעולם: כגנים ציבוריים, בחיק הטבע המקיף את העיר, לאורכן של אוטוסטרדות. ניסו לענות על שאלות כמו, מה מעסיק את הפסל העכשווי מהו הכיוון הכללי של אמנות ההווה והעתיד? האם פיסול ציבורי בנוף עירוני עשוי להצליח? לדעת אמנון ברזל אין הגוף העירוני מקום ראוי להצבת יצירות אמנות, והרעש האופייני לעיר גדולה אינו הולם מצב של התבוננות. ג'דהיער, לעומת זאת, הוא הרע במיעוט.

ואכן, אין זה מיקרה שקרוון בחר למקם את הפרוייקט הענקי שלו דווקא בגן שבראש גיבעה (מתכנן הגן: אדריכל-הנוף צבי דקל).

דני קרוון נולד בתלאביב בשנת 1930, ברחוב זרובכל פינת רחוב מאה שערים, דאז, היום רחוב הכובשים. אביו היה גנן במחלקת הנושעים של העירייה. לא שלמד את המקצוע בפקולטה לאגרונומיה בעיר אירופית כלשהי. הוא למד והשתלם תוך כדי עבודה, גנן מעשי. בסופו של דבר נתמנה הגנן הראשי של עירו. אז עוד לא היו כנמצא, אדריכל-נוף וקרוון-האב עיצב כמו נטיעותיו וגידוליו את מרבית הגנים שבעיר: גן העצמאות, גן-יעקב, גן-מאיר, הגנים שעל שפת הירקון, וכן גנים קטנים יותר, כגון גן-הפיסגה כיפו, גן-ההסתדרות.

דיונות, פרסים, כדורים

בהיותו בן 4 שנים, זוכר קרוון כיצד העמיסה המיטפתה את כל מיטלטליה על גבי עגלה רתומה לסוס ויצאה בדרך לביתה החדש ליד בית הב'יסה, או גבולה המזרחי של העיר — הבית היה האחרון בשורת בתים קטנים אחרים של גננים... נסענו בעגלה לאורך רחוב המלך ג'ורג', עלינו ברחוב דיונגוף, שהיה אז עדיין דרך עפר, וכנסנו לסימטת צבי שפירא, ושם ירדנו מהעגלה והתיישבנו...".

קצה העולם. עיירה קטנה על שפת הים התיכון. טבע. מדבר. דיונות לבנות אינסופיות. פרדסים עד למרחוק. קולות החריקה של משאבות המים, ושריקות הכדורים כזמן המאורעות. נוף ילדותו. שנים מאוחר יותר יהווה זה מרכיב חשוב בשפתו האמנותית של דני קרוון.

מאז פריצתו הגדולה של קרוון בניינאלה של ונציה, בשנת 1976, הוא עוסק בעיקר בפיסול סביבתי. המדובר בעבודות שביניהן מפריד רוח זמן ניכר. הרי הן תלויות בגורמים רבים כליכך: תחילה, הזמנה ואישור ההזמנה עליידי רשות ציבורית, אחר-כך מיפגשים אינספור עם מתכנני ערים ואישי ציבור, פוליטיקה, משא ומתן עם קבלנים וגיוס כספים. רק אחרי כל אלה יוצא הפרוייקט, סוף-סוף, לדרך. התקציבים העומדים לרשותו מספיקים, בדרך-כלל, בדוחק רב. עיד שקונה פסל מוכן של פסל ידוע, מרגיש קרוון, משלמת לעתים יותר מאשר תמורת עבודה שאני עובד עליה שבע שנים. העבודה על כיכר לבנה ארכה 10 שנים.

פיסול של אחר עירן הסטודיו

אני יוצא בעבודתי מאופי המקום עצמו. המקום יוצר את הגירויים מהם צומח הפרוייקט. אין לקרוון אובייקטים מוכנים-למכירה בסטודיו שלו. אין ציור שאפשר לתלות על הקיר. אין פסל שניתן להעמיד על כן בסלון, בין הכורסה למיזנון. בעבודתו הוא מתחיל מנקודת האפס. תחילה

מוצע לו האתר, המיקום. אין אצלו סדר עדיפויות של חומרים. עצם הרעיון אינו נראה בעיניו. הוא משתמש/מנצל כל חומר אפשרי: עץ, בטון, ברזל, ברונזה, אלומיניום, ברזל, רשא, חורשת-עצים, שינטעו במקום, חול, מים, רוח, קרני-שמס, קרני-לילה.

פיסול מודרני עשוי להיות אנכי ולהתרומם לגובה כמו דמויות המצביאים באנדרטאות שמשכבר. אבל הוא גם עשוי להיות אופקי, פיסול שניתן לדרוך עליו ולהלך עליו כמו בכביש או על גבי מידרכה. אסתטיקה-לשם-עצמה אינה מעניינת את קרוון, חניף המורשת הסוציאליסטית, כמו שאין לו, לרבריו, שום עניין כמונומנטאליות. אני לא חושב שמה שיותר גדול יותר טוב. אני מחפש את הרבר הנכון. כל דבר שלי מתייחס לממרי גוף האדם, הגודל האנושי. האדם הוא כשבילי נקודת-המוצא. האדם ונקודת-ההשקפה שלו, נקודת-הראייה שלו. אני יוצר למען כניר אדם.

אמנות צל (או לאור) השקפה הומאניסטית.

קבועים ומשתנים

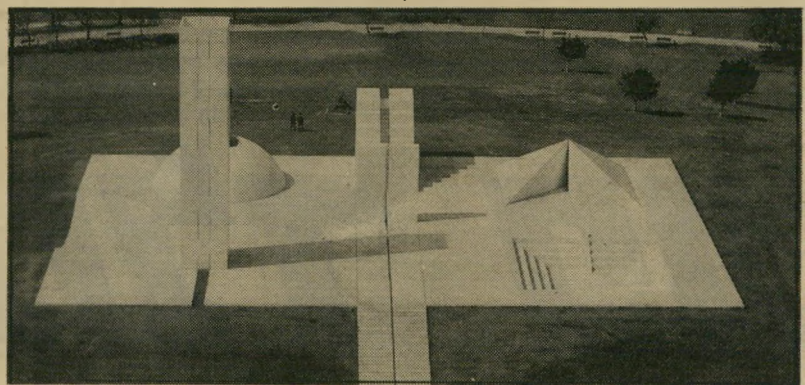
הכיכר הלבנה שמרביתה של תלאביב משתרעת ממערב לה ואילו ממזרח לה נראים הררייהודה, מבוססת על רכיבים (אלמנטים) בעלי אופי גיאומטרי מינימאליסטי, שאינם אטומים לגמרי. קובייה (אמפיתיאטרון), פירמידה (אוהל), מיגדל מלבני (נקודת-תצפית לעולים בו ו-עוגב" לרוח מערבית), מיפסל מדורג חצוי וחשוף (בעלייה — נקודת-תצפית, בירידה, מאחור, בריכת-מים בתוך חלל שקירותיו בטון וחוככות), כיפה חצויה אף היא (במרכזה עץ זית), שעון-שמש ומיפסל מדורג המוביל לדרך סלולה כמורד הגיבעה.

הכיכר כולה, על מיבניה, עשויה בטון לבן. מעצם ממדיה היא חייבה חלוקה ליחידות-מישנה המחולקות, בתורן, ליחידות-מישנה, כדי למנוע מקעים, סדקים ופיצוצים" מסיבות אקלימיות ופיסיקליות. האילוץ הטכני הכתיב לקרוון את מסכת הקשרים והזיקות בין רכיביה השונים של העבודה, בינם לבין עצמם ובינם לבין החוץ".

כך, כיוון שהרציפה אינה יכולה להיות מיקשה יצוקה אחת, הוא השתמש ברווחים או בשוליים ההכרחיים למעבר קרמים או קרדשא. כלומר, האילוצים הטכניים קבעו יותר מאשר קומפוזיציה כלשהי המוגדרת מראש. מכאן אמנותו של קרוון באסתטיקה הנובעת מתוך הצרכים הטכ-

רק שהזכירה לי את השנים היפות לפני מילחמת העולם השנייה שעשיתי באנגליה, אלא גם עסקה בסופר שהוא אחד החביבים עלי ביותר. גם-אני סבור שלא נס ליחו של מודם ושהוא ראוי שכל ספריו, ולא רק ה"בסט סלרים" שבהם, יתורגמו לעברית.

רק בנקודה אחת נותרתי בלתי-משוכנע ואולי רק עדיין לא משוכנע. האם באמת נתכונן מודם

דני קרוון: כיכר לבנה

כשם הספר, שנויות ושייכר, לכל מלוא המשמעות, היפה כשלעצמה, שנתן וך ממקס לדחוס אל תוכו, ואולי יש לקרוא אותו כפשוטו. **א. לוינסון**

נתן זך משיב: ייתכן מאוד שאתה צודק. אם ה"דרוש" שלי מפריע להנאתך מן הספר, ותר עליו: אלא שבמיקרה זה אין, לצערי, כפשוטו. שהרי "פשוטם" של עוגיות ושיכר אלה אף הוא ניבילשון בסלנג האנגלי, שהוראתו "החיים הטובים", או, בסלנג שלנו, "פיף", כל מנעמי החיים. אם אתה רוצה להסתפק בכך — וכותך. לי ככל זאת נרמה שלסומרסט מודם יש כוונה נוספת בזיווגים אלה שהוא מצרף בשמות יצירותיו (ראה גם "הפרוטה והירח", למשל), והיא חיבור הפכים על דרך האירוניה. מוכן שאין בהסבר שלי כדי לבטל את "פשוטו": כל הכיף שבעולם.

תרבות

נוכחות מצפונית

וויכוח לגיטימי

כפי שצפוי היה, מתחיל עתה, לא בלי התמה מהות יתר, להישמע הקול השני במקרה-המוסר

סלמאן נאטור:

מה קרה למכונת של יוסקה בן-בורג'ילה

"זרקו אבן על המכונת של יוסקה בן-בורג'ילה".

כך נהגו לפתוח את מהדורת-החדשות. לא חשוב אם בבוקר או בכמעט חצות.

"כך נהגו" כי חדשות זה עניין של שיגרה, לא שחיקה ולא עיצוב של הפאבליק אופיניון".

את הריאיון עם מקור בכיר במסכ"ל השאירו ליומן. ורק את רוני מילוא ציטטו מבין כל חברי הבית. לא חשוב מה שהוא אמר, כי העיקר נאמר בידיעה הבאה במהדורת-החדשות הפותחת צוהרי יום חמים ותמים. והתמונה שקישטה את דפי העיתונים הציבעוניים היא זו של מזכיר-המדינה קופץ אל מי הבריכה.

— מה קרה למכונת של יוסקה בן-בורג'ילה?

ואל עמד על אם הדרך, ועל ראשו פניה אדומה, דגל של אומה שלמה, הקפיץ את כל המדינה ואת המוכיר אל תוך הבריכה הצלולה. לא סיימו את מהדורת-החדשות כי נותר מקום ליריעה אחרונה:

"שני צעירים נהרגו מידי חיילים. ונפצעו שלושה אחרים. כוחות מזוינים פתחו בחקירה וכרי שלא ישוחררו בערבות עצמית, סגרו כוחותינו את השטח ואת המים והרסו רק חמישה בתים".

לא היה מקום לבורסה במהדורה הקצרה. גם לא לשביתה של המרדמים. כי כך נהגו לסיים את המהדורה.

לא היו בני-אדם שנשכו כלב, גם לא כל יום זה קורה, וממילא אין חדשות תחת השמש, כי כל מה שמתחדש תחת האש הוא נחלת השיגרה ורק השיגרה, ויבוא בעוד מהדורה.

ובפאבליק אופיניון" חושבים שזה לא כליכך נרא. מישהו אפילו טרח להגדיר את המצב בשתי מילים: זורקים ויורים, קמים וגופלים, וחחר חלילה.

על מה כוכים יפייחנפס? מה אתם תותכים את האף? זה עוד נסבל, הרי עוד לא הגענו לצברה ושאתילה.

חס וחלילה:

תראו מה שקרה למכונת של יוסקה בן-בורג'ילה:

של סופרים, משוררים ואנשי-רוח; והתיזמור של הנוכחות המצפונית בחברה הישראלית, על כל רבריה, נעשה עשיר, אמיתי ומגוון. אמנם מיוזבר עדיין בחריגים, בקולות בודדים של יחידים, היוצאים נגד הורם ואין הם "יוצאים מהארון", כפי שהתבטאה נעמי שמר בצורה לא מוצלחת ב"דעווח אחרונות". אך קולות כשרים אלה צוברים תאוצה ומתגבשים, כאמור, לקול השני בוויכוח האיכוני המתנהל בארץ, וויכוח שבו נעלמות אט-אט האופנות הספרותיות הפסבדופוליטיות ונחשפות תחתן עמרות-יסוד העולות ופורצות מתוך רבדים עמוקים יותר של הנפש.

לפני זמן-מה הציע חיים גורי בעיתון דבר "לקבא בישמעאל", לא לפני שהתאכזב, ואולי אף נואש מההכרעות המוסריות, מגילויי ההומאניזם ומתעצמות הנפש של העם היהודי; עמדה שהתחזקה אצלו נוכח הפירסום שבו זכה שירו הארסי, האנטי-ישראלי, של המשורר הפלסטיני מחמוד דרוויש.

בעבור זמן היה זה אהרן מגר אשר פירסם ב"דעווח אחרונות מאמר פסקני ופשוטני, תחת הכר" תרת: "נגד התאבדות", שבו התקשה, הוא עצמו, להבחין בין עצות מיקצועיות של מומחה לענייני שטחים לבין עמידה מוסרית של איש-רוח, וגלש, אגב כך, להרצאת דברים חפוזה ובולתי שקולה.

ייאמר מייד, הוויכוח עצמו, זה המתנהל עתה בקרב אנשי-הרוח בארץ, בינם לבין עצמם, הוא וויכוח לגיטימי וחשוב, על כל חילוקי-הדעות שבו, אף אם פוליטיקאים המורגלים רק בברכיהם שלהם, יפרשו זאת כבקיעים בשורות הסופרים והמשוררים, ואף אם "ציידי בקיעים" ישתמשו ב"שללם" כדי לתקוע טריז, כדי להעמיק את הפער וכדי לנגח את מה שקרוי, לא בלי ציניות, מחנה השמאל. ציבור האינטלקטואלים בארץ איננו עדר של "אומרי הן" ואינו פועל לפי הוראות "המיפלגה". זהו ציבור הפועל איש איש על-פי צרה-מצפון ומדרך עליידי ההכרה המוסרית, אף אם הרבר עומד בניגוד לקונסנטס הלאומי וכרוך בהלקאה עצמית פומבית.

בדבריו של מגר, שבהם הוא מתריע מפני ההזדהות הריגשית וההכרתית עם התקוממות הערבים ומפני "המישנה הפסטאלי של השמאל, שבו גדול כליכך חלקם של עיתונאים, סופרים, אמנים, אקדמאים..." נתגלו סתירות לא ממשיות שאין זה הזמן והמקום לתארן. בין היתר הוא שואל: "אבל מה מציעה תנועת עולום נעשיו לגבי המצב הקונקרטי, הבעור?... האם אין זה כלל מחובתה — כמו מחובת עור תריסר תנועות" (המשוך בטמוד 30)

עורך נתן זך